

Prof. dr hab. Elżbieta Jung
Instytut Filozofii
Uniwersytet Łódzki

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ MGR PAULINY CHOJNACKIEJ PT.
*MARSILII DE INGHEN „QUAESTIONES SUPER LIBROS I-II, IV-X, XII
'METAPHYSICAE' ARISTOTELIS”*. EDYCJA KRYTYCZNA I ANALIZA
HISTORYCZNO-FILOZOFICZNA KSIĘGI VI

Przedłożona do ceny rozprawa doktorska p. Pauliny Chojnackiej składa się z trzech części, z których pierwsza i trzecia to jej najważniejsze rozdziały. W pierwszej części, bowiem, przedstawiono tradycję rękopiśmienną, w tym opisy kodeksów, w których znajduje się komentarz Marsyliusza z Inghen do szóstej księgi *Metafizyki*, opisano relacje między rękopisami i ich cechy charakterystyczne, omówiono charakterystykę językową kwestii i zależność kwestii Marsyliusza od dzieł Arystotelesa i jemu współczesnego Jana Burydana, oraz przedstawiono zasady edycji. Część trzecia natomiast to edycja krytyczna dwunastu kwestii do VI księgi *Metafizyki*. Część drugą pracy poświęcono omówieniu struktury kwestii oraz wybranym zagadnieniom filozoficznym: problemowi określenia przedmiotu dociekań metafizyki, w tym bytowi akcydentalnemu jako przedmiotowi nauki, zagadnieniom przyszłych zdarzeń przygodnych oraz prawdy i fałszu. Rozdział ten jest bardzo użytecznym elementem pracy uzupełniającym dwie podstawowe jej części. Praca zawiera także bibliografię przedstawiającą informacje na temat źródeł rękopiśmiennych, edycji krytycznych, przekłady i opracowania

Podjęcie trudu przygotowania edycji krytycznej, jako podstawy rozprawy doktorskiej zasługuje na szczególną pochwałę, ponieważ jest to trud, z którym nie zawsze radzą sobie nawet dojrzały mediewiści. Godny pochwały jest również fakt, że

autorka recenzowanej pracy podjęła się zadania kontynuacji prowadzonych przez międzynarodową społeczność prac nad edycją krytyczną dzieł Marsyliusza z Inghen, jednego z najbardziej wpływowych czternastowiecznych filozofów i teologów.

W części pierwszej: „Wstęp do edycji” autorka pracy najpierw zwięźle zarysowuje sylwetkę Marsyliusza z Inghen, aby następnie słusznie skupić się na szczegółowym omówieniu przekazów rękopiśmiennych, w których zachowały się jego kwestie do VI księgi *Metafizyki*. Do naszych czasów zachowało się dziewięć rękopisów, w tym trzy w Bibliotece Jagiellońskiej, dwa w bibliotece w Wiedniu, dwa w Lipsku, jeden w Uppsali i jeden w Wolfenbüttel. Opisy kodeksów zrobiono z dużą starannością i znanstwem, właściwie wyróżniając tekst Marsyliusza. Zwrócono należytą uwagę na pochodzenie, czas powstania poszczególnych kodeksów; przedstawiono także informacje na temat ich właścicieli. Wszystkie tego typu szczegółowe informacje są bardzo cenne dla mediewistów, ponieważ umożliwiają stworzenie swego rodzaju mapy wskazującej na drogi rozchodzenia się poglądów interesującego nas myśliciela.

Równie cenne, przygotowane z ogromną starannością i biegłością, jest omówienie relacji pomiędzy poszczególnymi rękopisami. Należy tu podkreślić fakt, iż przeprowadzono szczegółowe analizy rękopiśmienne, które przedstawiono w zwięzłych podsumowaniach, wskazując, które z rękopisów wyróżniają się i pod jakim względem, na tle innych rękopisów. Doktorantka przeprowadziła szczegółowe badania poszczególnych rękopisów, co umożliwiło jej na właściwe, bardzo interesujące wyróżnienie specyficznych cech poszczególnych rękopisów. Na szczególną pochwałę zasługują rezultaty analiz przedstawione na stronach XXXI (dotyczące specyfiki manuskryptu V₂), XXXII-XXXIII (dotyczące relacji między rękopisami L₁, L₂, U i W). Wnioski do jakich dochodzi doktorantka, analizując różnice w przekazach rękopiśmiennych, świadczą o Jej doskonałej znajomości łaciny, dobrego warsztatu paleograficznego i przede wszystkim umiejętności zwrócenia uwagi na istotne, a czasami „drobne” różnice w odczytaniu indywidualnych lekcji. Te umiejętności analizy tekstu pod względem językowym oraz merytorycznym pozwalają doktorantce wskazywać na miejsca dyskusyjne tak pod względem merytorycznym jak

paleograficznym i ostatecznie zasadnie argumentować na rzecz określonej interpretacji analizowanego tekstu. Również szczegółowe analizy lekcji indywidualnych w poszczególnych przekazach rękopiśmiennych pozwoliły doktorantce na sformułowanie właściwych, przekonujących wniosków i, w rezultacie na przedstawienie właściwego *stemma codicum*, a także na wyróżnienie jednego ze świadectw – K₃ jako świadectwa, które domaga się odrębnego studium.

Ciekawe analizy przedstawiają również podrozdziały „Charakterystyka językowa *Quaestiones...*” (str. LI–LV) oraz „*Quaestiones* Marsyliusza a *quaestiones* Buridana” (str. LVII–LIX). Ten pierwszy zwraca uwagę na strukturę tekstu, na techniczny język wywodu, na błędy gramatyczne, zapis słów grecki itp. Ostateczny wniosek, który formułuje doktorantka: „można uznać, że Marsyliuszowy komentarz oddaje tekst napisany językiem naukowym, obfitującym w terminologię z zakresu filozofii i logiki, dbającym o ścisłość wywodu i prostotę środków wyrazu” jest dobrze uzasadniony dzięki poprzedzającym go analizom. Drugi, skrótowy podrozdział wskazuje na te elementy które były wspólne oraz różne w koncepcjach Buridana i Marsyliusza. Ostateczny wniosek, jaki przedstawia doktorantka wydaje się być zasadny, choć przeprowadzone analizy nie są szczegółowe (zob. str. LIX).

Zważywszy na temat pracy doktorskiej, jej drugą część „Struktura i treść książki...” można potraktować jako jej niejako dodatkowy element, który tę pracę wzbogaca. Doktorantka stara się w niej przedstawić główne zagadnienia filozoficzne podejmowane przez Marsyliusza w VI księdze *Metafizyki*. Każde z omawianych zagadnień zasługuje na obszernie studium a jego ograniczenie powoduje swego rodzaju niedosyt, począwszy od omówienia struktury kwestii i Marsyliuszowej teorii konsekwencji, na której opiera on swoje rozważania. W części tej brakuje dokładniejszego wyjaśnienia na czym polega oryginalność ujęcia Marsyliusza; na przykład wskazanie jedynie, bez omówienia koncepcji Graziany Cioli powoduje, że czytelnikowi trudno docenić oryginalność koncepcji Marsyliusza.

W dalszej części swoich rozważań, doktorantka, wprawdzie w sposób skrótowy, ale jednocześnie wystarczający by zainteresować czytelnika pogłębionymi studiami nad koncepcjami Marsyliusza, przedstawia jego poglądy na temat przedmiotu dociekań

metafizyki i jej relacji do innych nauk, bytu akcydentalnego jako przedmiotu nauki oraz przyczyny bytu akcydentalnego, przyszłych zdań przygodnych oraz zagadnienia prawdy o fałszu. Rozważania te doktorantka osadza w kontekście teorii głoszonych przez współczesnych Marsyliuszowi, dobrze te poglądy interpretując i właściwie omawiając literaturę przedmiotu jednocześnie wskazując na oryginalność Marsyliusza. Bez wątplenia ta część pracy stanowi dobre omówienie poglądów Marsyliusza z Inghen z zakresu filozofii, logiki oraz semantyki, będących głównym przedmiotem rozważań komentarza do księgi szóstej *Metafizyki*.

Najważniejszą część pracy doktorskiej stanowi edycja krytyczna kwestii do VI księgi *Metafizyki* autorstwa Marsyliusza z Inghen. W „Zasadach edycji” (str. LIX–LX) Doktorantka stwierdza, że podstawą dla edycji krytycznej wybrano rękopis BJ 710 III, ponieważ „zawiera on najmniejszą liczbę lekcji własnych, a jego błędy z uwagi na swa oczywistość są najłatwiejsze do wykrycia”. Doktorantka prawidłowo uwzględnia w aparacie krytycznym lekcje właściwe dla poszczególnych rękopisów, opustki, dodatki oraz zamiany, jak i inwersje. Również uwzględnienie różnic w stosowaniu zaimków oraz spójników jest cenne. Fakt, że odnotowano miejsca korygowane przez skrybów ma, jak słusznie zauważa Doktorantka, ważne znaczenie, bowiem dzięki temu możliwe było poznanie historii tekstu.

Przedstawiona do oceny edycja krytyczna, przygotowaną na podstawie ośmiu rękopisów, tekstu Marsyliusza to rezultat ogromnego wysiłku i cierpliwości towarzyszącej pracy nad takim przedsięwzięciem. Taka edycja wymaga bardzo dobrej znajomości języka łacińskiego, paleografii oraz umiejętności wnikliwej analizy bardzo trudnych łacińskich średniowiecznych tekstów rękopiśmiennych. Edycja krytyczna, przedstawiona w pracy, zaświadcza doskonale o tych umiejętnościach doktorantki. Ta część rozprawy jest, można powiedzieć, wzorcowym przykładem warsztatu mediewisty. W obrębie poszczególnych kwestii tekst zasadnie podzielono na mniejsze jednostki, dobrze organizujące dzieło Marsyliusza. Szkoda, że „Zasady edycji” oraz „Wykaz skrótów i symboli” przedstawiono jako 10 podrozdział w części pierwszej (str. LIX–LXIII) oddzielając je od wydawanego tekstu (str. 1–135).

Doceniając ogromny wkład pracy w przygotowanie bardzo dobrej edycji krytycznej, mam jednak kilka uwag wynikających po pierwsze odmiennych predylekcji co do formalnych wymogów dla edycji krytycznej i pewnych wynikających z, jak się wydaje, niespójności przyjętych reguł i ich realizacji.

Po pierwsze: odmienne zapisy oznaczające początek kolejnej kolumny lub strony poszczególnych rękopisów, jako /, |, //, {, \, }, [,], || wprowadzają niepotrzebne zamieszanie w tekście, bowiem na marginesach zaznaczono zmianę foliacji; wystarczyło dopisać sigła, a zmiany zaznaczyć jednym, zwykle || znakiem.

Po drugie: doktorantka pisze, że „w tekście przyjęto pisownię zgodną z zasadami klasycznego języka łacińskiego...” (str. LX). Jednak w wydaniu krytycznym pozostawiono średniowieczne formy, na przykład *secuntur* (str. 4) zamiast *sequuntur*, czy *idemptitates* zamiast *indetitates*.

Po trzecie: zapisy w aparacie doktrynalnym, jak np. na str. 7: primum] falsum K₂, L₁, L₂, U, V₁, V₂, W] Item *add.* L₁, L₂] *sed add.* W przy dodatkowym oznaczeniu w tekście jako wyraz, który się omija w tekście, a <...> jako wyraz, który się dodaje w tekście ... wprowadzają wiele zamieszania. Rozumiem, że ten zapis należy czytać: *igitur collorarium primum* podaje rkp. K₁; *igitur collorarium falsum* podają rkp. K₂, L₁, L₂, U, V₁, V₂, W; *igitur collorarium falsum. Item diceres...* podają rkp. L₁, L₂; *igitur collorarium falsum. Sed diceres...* podaje rkp. W. Prawidłowy zapis to: falsum] primum K₁ Item *add.* L₁, L₂ *sed add.* W Ten zapis i inne mu podobne znacznie by się uprościł, gdyby w tekście głównym zrezygnowano z zaznaczania słów pomijanych i dodawanych, skoro w aparacie powiela się te informacje.

Po czwarte w wykazie skrótów i symboli brakuje objaśnień następujących skrótów *add.*, *canc.*, *om.*

Po piąte: nie rozumiem zapisów jak np. str. 1 <,3 Consequenter.

Po szóste: omówienie postaci Marsyliusza z Inghen oraz jego prac zyskałoby, gdyby sięgnąć do pracy Hanny Wojtczak *Marsyliusza z Inghen „Quaestiones super libros Praedicamentorum Aristotelis. Edycja krytyczna i analiza historyczno-filozoficzna*, Lublin 2008.

Kończąc chciałam podkreślić staranność edytorską pracy, w której znaleźć można jedynie kilka literówek i potknięć stylistycznych. Przedstawione powyżej uwagi krytyczne są jedynie sugestiami, które mogą pomóc w pracach nad ostateczną edycją krytyczną kwestii Marsyliusza.

Z przyjemnością formułuje wniosek o dopuszczenie mgr Pauliny Chojnackiej do publicznej obrony rozprawy doktorskiej. Wnioskuje także o nagrodę dla tej pracy doktorskiej.

Łódź, 30. 03. 2025

Elżbieta Jung